

А. ДЪО ЛА МОТРЕ

/началото XVIII в./

Роден към 1674 г. в Париж, той живее дълги години в Англия. Предприема пътешествие в северните страни, Татария и Турция. Наблюдава отблизо османската държава, сам участва в редица важни събития, свързани със съдбата ѝ, като напр. Прутския поход в 1711 г. Прекарва известно време с емигриралия в Турция шведски крал Карл XII и заедно с него се движи в светата му през Балканския полуостров, когато кралят тръгва обратно за отечеството си.

Дьо ла Мотре пътува през балканските земи по големия стар път Цариград—Белград и описва някои селища по този път. Любопитни, макар и повърхностни са и описанията му за други балкански селища, които пропътувал при дългото си пребиваване в Леванта.

Пътните му записки са обнародвани в *Voyages en diverses provinces de la Prusse ducale et royale, de la Russie, la Pologne etc La Haye, 1723; Voyages en Europe, Asie et Afrique. La Haye, 1727, 2 vol.*

Автор е и на съчинението *Remarques critiques sur l'Histoire de Charles XII composée par M. de Voltaire. Paris, 1732.*¹

След описанието на Хиос и Архипелага пътешецът разказва за Солун.

„Салоники. Най-напред той е бил наречен Терм според някои географи, а после Халия. Това е един от най-големите градове на Европейска Турция: той има множество хубави и доста красиви къщи наред с по-многобройните, които не са ни добри, ни красиви. Най-красивите от постройките му, както в другите градове на Турция, са джамиите, някои от които са били по-рано православни черкви. В някои от тях още могат да се видят остатъци от християнски мозаични изображения, в най-закритите им части. Колони и капители от полиран и рядък мрамор съставляват най-красивата им украса подобно на другите го-

◀ Маршрут на дьо ла Мотре в 1712 г.

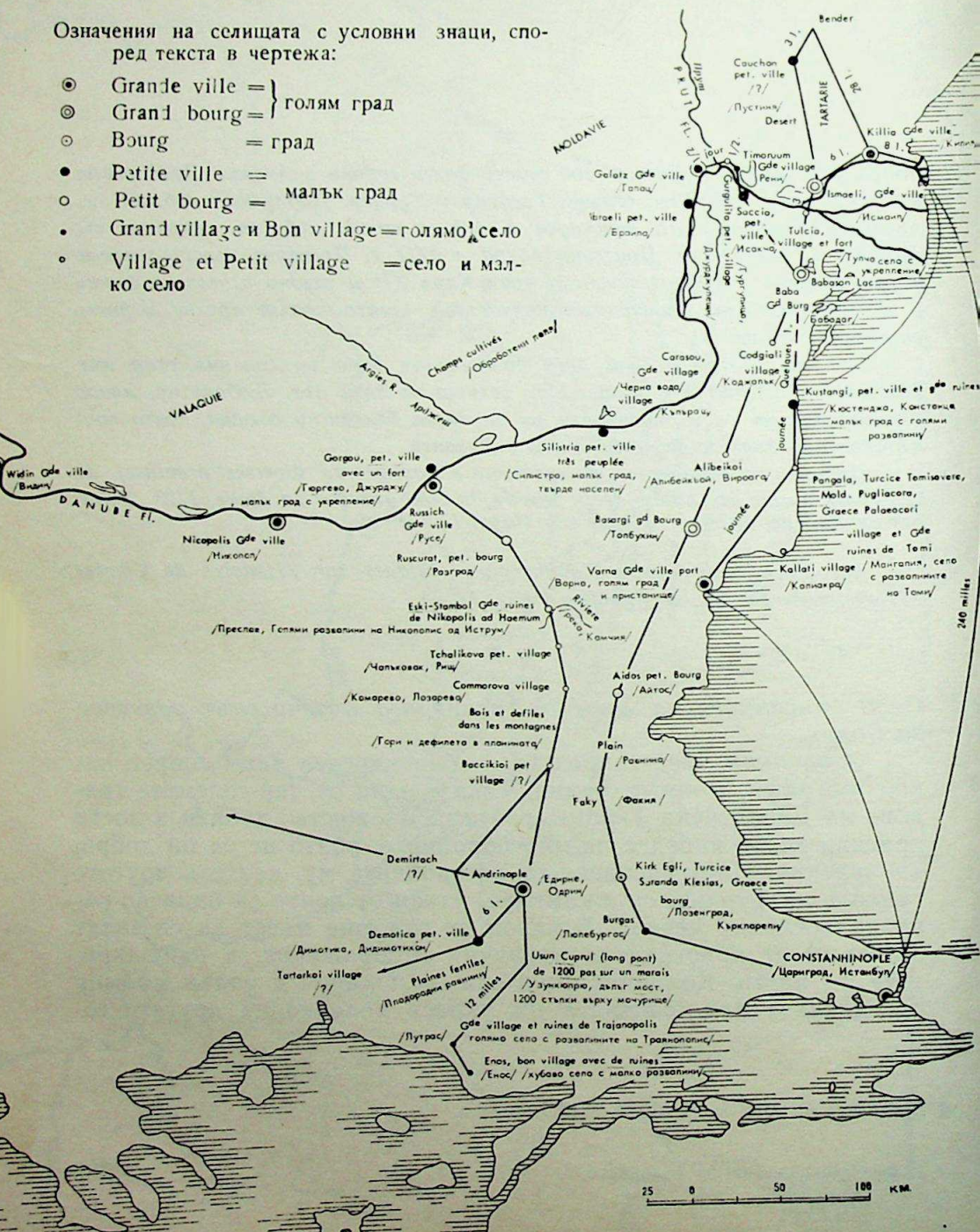
Extrait de voyage de la Motraye—Il y a aussi la route d'Anlrinople à Belgrade, par la g^de route, avec les distances, il faut la voir. Il faut voir aussi la carte, qui diffère quelq^s uefois de ceci. — Il a vu aussi les ruines de Cardie et de Lysimachie, Рѣкопис на Парижката национална библиотека.

Превод:

Откъс от пътуването на Ла Мотре. Даден е също пътят от Одрин до Белград по големия път, с разстоянията, което трябва да се види. Трябва да се види също картата, която се различава по някои неща от тази. Видял е също развалините на Кардия и на Лизимахия.

Означения на слицата с условни знаци, според текста в чертежа:

- ⊙ Grande ville = } голям град
- ⊖ Grand bourg = } голям град
- Bourg = град
- Petite ville = малък град
- Petit bourg = малък град
- Grand village et Bon village = голямо село
- Village et Petit village = село и малко село

леми градове, където мохамеданството преобладава над християнството.

Черквите, които понастоящем принадлежат на гърците, са както навсякъде незначителни. Солун има голяма търговия и е много населен с турци, гърци, арменци и евреи. Стените му са още добри въпреки немарата на турците да ги поправят и поддържат. Този народ завладял [града] в 1431 г.² Казват, че крепостта била построена от венецианците, след като те купили това място от Андроник Палеолог, брат на Константин.³ Това е постройката, която турците най-много са се грижили да поправят и поддържат. Тя я доминира откъм сушата, както и двете малки укрепления, разположени откъм морето, които отбраняват пристанището.

Там още могат да се видят красиви останки от триумфална арка с любопитни барелефи, отломки от колони, архитрави, капители и други подобни останки от древни градове, пръснати тук и там както вътре, така и вън от града. Купих от гръцките златари 23 сребърни медала. . . (с. 394).

Бях много близо до Монт Атос, наречен от турците Агиос Орос или Света гора, известен със стръмната си височина, за да пропусна да го посетя. Но светът е вече така пълен с различни описания, които са му правени, че аз бих казал малко. В тази планина има 3000 калугери или други гърци, които живеят от физически труд и които постят така строго, както монасите на Трап⁴. Те са не по-малко възискателни по отношение на жените, и то дотам, че не приемат каквото и да е женско същество в манастирите си, на брой, ако не се лъжа, 23—24. Тези манастири изглеждат като крепости и са много здрави, за да се опазят от корсарите. Черквите, които са свързани с тези манастири, надминават всички други гръцки [черкви] по строеж и украса с живопис: иконите им са работа на московци или на някои чужди православни, черпили вкус и разбиране по това изящно изкуство в цивилизована Европа.

Агиос Орос в Европейска Турция е средище или център на благочестие за всички православни народи, като московци, мингрелийци⁵ и грузинци, които имат там отделни манастири, всеки обособен. Там те в надпревара се стремят да блесне религията им, като ги украсяват с най-любопитните неща от страните им. [Това е по подобие на] Ерусалим, който е средище на цялата християнска религия изобщо.

Той (Монт Атос) би могъл да се счита като разсадник за елитните монаси, които доставя на гръцката църква патриарси, епископи и пр. Щом тези монаси станат такива, нямат в това си качество повече власт от другите монаси, нито пък в управ-

лението на манастирите, които имат свои началници и зависят само от тях. При все това те зачитат сана на епископите — те им дават санове поддякони, дякони и свещеници. Но тези пък избират за такива, които си искат, без да са длъжни да предпочетат един пред друг.

Адринопол е най-красивият град в Европейска Турция след Константинопол. Той е разположен в сред просторна и великолепна равнина, къпан от югоизток от три реки, от които двете, наречени Тунджа и Арда, изгубват имената си ведно с водите, изливащи се в леглото на третата, наречена Мариса.

Историята споменава три имена, които този град е носил последователно, преди да носи днешното. Тези имена са Ореста, Ускада и Ускудама.⁶ Едва след като Адриан го поправил, разкрасил и оградил със стени, той бил наречен Адринопол. Тези стени са от тухли, зле поддържани и съвсем рухнали на много места. По тях проличава, че когато те са били изцяло здрави, той (градът) е бил много по-малко разпрострян, отколкото сега. Най-значителните му сгради са, както и в другите турски градове — джамиите, баните и безистенът. Сред джамиите трябва да се предпочете тази, която се нарича „Султан Селим“. Виждат се минаретата и кулите ѝ от разстояние повече от 12 мили, както се случи и на мен, когато идвах от Енос⁷.

Дворът ѝ е голям и разкошен. Древни колони от редки мрамори, красиво полирани, образуват около този двор великолепна портика и в средата има красива чешма за измиване непосредствено преди молитвата. Джамията има четири входа, а именно: два, през които султанът може да мине в султанската ложа, затворена с решетки, и два други за публиката. Разнообразни колони от порфир (пароски мрамор), гранит и серпантин [камък с петна на змийска кожа] поддържат и украсяват тази хубава сграда. Колкото до другите ѝ вътрешни украси, те се състоят от окачени лампи... и от главните атрибути на божеството с едри арабски букви. Тази джамия е отгоре с 12 купола, покрити с олово. Минаретата ѝ са четири, прилични по форма на тези от другите големи джамии освен една, в която, при все че не изглежда по-голяма от другите, в нея са поместени три стълби. По тях трима души могат да се качват едновременно и да стигнат в едно и също време на балконите, откъдето мюезините призовават народа за молитва...

Йени джами, или „Новата“ джамия идва поред след тази на султан Селим. Тази джамия има до 20 кубета, но те са по-малки от тези на предходната: между множеството красиви колони, които я поддържат и я украсяват отвътре, има четири древни от красив пъстър мрамор. Тези (т. е. колоните) от портиката ѝ, окръжаващи двора, са също древни и от различни мрамори с великолепна полировка. Върху тези портики има 50

кубета, по-широки от тези на корпуса на постройката. Чешмата сред двора е не по-малко красива от него.

Ески джами, или „Старата“ джамия няма, така да се каже, никакъв двор, а само долепена дълга каменна сграда, както всички джамии с различни обществени места и една чешма със същото предназначение, както при другите. Тази джамия се поддържа от гранитни колони. Перистилът ѝ е великолепен и издигнат над подобни колони.

Големият безистен в съседство, който е свързан с нея и който е част от приходите ѝ, се поддържа от големи пиластри и включва поне 200 магазина, пълни с различни ценни стоки... (396—397).

Одринският сарай, където отсяда султанът, не е така просторен, както цариградският; но той се приближава много до него по красотите си и богатството на обзавеждането си. Той е близо до града, обкръжен освен от стени и от малка река и с просторна градина — полска, но приятна“ (398).

Във втория том Дьо ла Мотре описва участието си в Прутския поход и разказва подробно за татарите. През 1712 г. на връщане оттам той разказва следното за обратния път.

Мостът при Мустафа паша е от камък и доста дълъг. С една дума, достоен за великолепието на Сюлейман II, който, казва, сложил първите основи и затова се нарича на този паша, който го е довел до сегашното съвършенство (с. 157).

След това яздох към Харманли, друга, по-красива от предишната паланка, на шест левги оттам, пак с каменен мост, но по-малък, един хубав хан и две много красиви джамии... Пристигнах там преди полунощ и се спрях само да сменя конете, да хапна, да си почина няколко часа и да продължа до Филипополи със същия дилижанс по следните станции, където се подменят конете: през Узунджова, на 4 левги от Харманли, Карачесме⁸ на 5 1/4 левги по-далеч, Карали⁹ — на половин, Женге Махане¹⁰ — на три, Папасти¹¹ — на три повече. Това са само бедни села освен двете последни и най-вече Папасти, който има хубав хан с красива джамия. Щом пристигнах във Филипополи, на пет левги от Папасти, престоях там от 12 ч. и 15 мин. след полунощ до 9 ч. сутринта, за да разгледам този град. Той е по-дълъг, отколкото широк и добре населен; има пет джамии и един епископ със също толкова православни черкви... (157—158).

След това яздохме и стигнахме Татар Базарджик¹² на шест левги по-нататък до 2 часа след обяд и привечер [пристигнахме] в Йеникьой¹³. Полето там е чаровно и изключително плодородно. Между последните две станции за подмяна на конете или по-скоро малко преди първото отляво започва да се извисява малка планинска верига като полумесец, която обкръжава чудна малка равнина. В тази равнина, прорязана

от голяма река, расте ориз, какъвто не бях виждал никъде в Европа. Слязох от коня, за да изуча отблизо растението. Има много листа, много подобни на праса, но несравнено по-дълги и по-тесни. Стъблото трябва да е три стъпки по-високо и надвишава по големина това на ечемика: има повече коленца и поддържа различни малки клончета, всяко с по един клас, чието зърно е с жълта шушулка.

Продължавайки пътуването си със същия дилижанс, т. е. спирайки само за подмяна на конете или за да се нахраня и почина няколко часа, прекосих Боазнала¹⁴ на две и половина левги по-нататък, и Йески Махале¹⁵ — на същото разстояние. Привечер стигнах Исаржук¹⁶, малка, доста яка крепост, приятно разположена на едно възвишение, с разположена в подножието малка паланка, назована Кесел Исар¹⁷ — на една и половина левги оттам. Тази крепост отбранява тесния проход или клисура, наречена от турците Дервент капи¹⁸. Това е Траяновата врата у древните или вратата на една клисура между множество планини, наречена още Дервент капи, която доминира до Ихтиман, т. е. в продължение на цели шест левги. Като намерих хубави коне в Ихтиман, където пристигнах на 16-и малко преди обяд и където останах два часа, за да се освежа със сън и храна, стигнах Йени хан¹⁹ преди свечеряване, при все че отстои оттам на близо седем левги. В полунощ пристигнах в София, която се намира на приблизително същото разстояние от онази попътна станция. Любопитството ме накара да се реша да прекарам остатъка от нощта на това място, както го направих във Филипополи и по същия повод.

Това е голям отворен град, столицата на България и седалище на румелийския бейлербей. Това е Сардика и после Триадица на древните. Има множество извънредно красиви джамии и разни хубави бани, но къщите ѝ са изобщо зле изградени“...

За по-малко от два дни и две нощи преминал селата Халкали²⁰, Зардекьой²¹, паланките Цариброд²² и Мустафа паша паланка.²³

Пристигнахме на 17-и привечер в Ниса,²⁴ град на Сърбия на повече от 24 левги от София, след като прехвърлихме малка планинска верига с гори, които разделят България и Сърбия.

Този град е разположен на река Нисава,²⁵ която се минава през каменен мост. Тя, изглежда, му е дала името си или е получила от него своето. Джамииите му не отстъпват по хубост от софийските и баните му надвишават онези; той е укрепен по древному. Австрийците са го изгорили в 1689 г. Турците не са го или поне не бяха го напълно възстановили, когато минах, както можах да разбера по развалините му, свидетелстващи за древното му величие. Като преминахме също селата Кьомкьой²⁶ и Хумамджикьой²⁷, стигнахме на 18-и

малката паланка Расуна²⁸ с крепост, наречена Паланка, където е комендант един офицер, наречен десдар²⁹ (с. 158—159).

Увод, подбор и превод: Б. Цветкова
Коментар: П. Коледаров

¹ Преводът е по изданието *Voyages du Sr A. de la Motraye, en Europe, Asie et Afrique, I La Haye, 1727.*

² Фактически в 1430 г.

³ Синове на византийския император Йоан V Палеолог (1354—1391).

⁴ Католически религиозен орден.

⁵ Жители на Мегрелия — кавказка страна, дн. на територията на Грузинската ССР.

⁶ Тракийското име на Одрин през епохата, когато е бил средище на Одринското царство.

⁷ Дн. Енес, гр. в Югоизточна Тракия, Турция, на устието на р. Марица.

⁸ Куручешме, дн. с. Горски извор, Хасковски окръг.

⁹ Каяли, дн. с. Филево, Хасковски окръг.

¹⁰ Изопачено от Чешнегир, дн. Чешнигирово, Пловдивски окръг.

¹¹ С. Поповица, Пловдивски окръг.

¹² Гр. Пазарджик.

¹³ С. Ветрен, Пазарджишки окръг.

¹⁴ Вероятно седловината Бознала.

¹⁵ Изчезналото от края на XVIII в. село Паланка, близо до дн. с. Голлак, Пазарджишки окръг. За него срв. Ив. Батаклиев, Пазарджик и Пазарджишко, София, 1969, с. 652—653.

¹⁶ В същност Хисарджик, турско укрепление при с. Паланка.

¹⁷ Вероятно Маркова капия — крепост при прохода Траянови врата.

¹⁸ Траянови врата.

¹⁹ С. Нови хан, Софийски окръг.

²⁰ Гр. Сливница, Софийски окръг.

²¹ Вероятно дн. гр. Драгоман, Софийски окръг.

²² Гр. Димитровград, СФР Югославия.

²³ Гр. Бела паланка, СФР Югославия.

²⁴ Гр. Ниш, СФР Югославия.

²⁵ Р. Нишава.

^{26—27} Неуточнени, вероятно изчезнали селища в Алексинацко, Югославия.

²⁸ Гр. Ражан, СФР Югославия.

²⁹ Началник на крепостен гарнизон — диздар.

